

PREFACI

Atrium ecclesie significat Christum per quem in celestem Jerusalem patet ingressus, quod et porticus dicitur, sic dicta a porta vel quod sit aperta. Aquestes paraules extretes del cèlebre *Rationale Divinorum Officiorum* de Guillaume Durand, bisbe de Mende (segle XIII),¹ exemplifiquen perfectament el caràcter simbòlic, àdhuc al·legòric, que tingueren a l'Edat Mitjana els portals d'accés a les esglésies. De fet, ja en els textos evangèlics Jesús s'autodefineix com *la porta*: «Jo soc la porta: els qui entrin per mi se salvaran, podran entrar i sortir lliurement i trobaran pasturatges» (Joan, 10: 9), una citació que posteriorment seria recollida per nombrosos exegetes, entre altres, sant Agustí, Pròsper d'Aquitània, Gregori el Gran, Ràban Maur, Honori d'Autun, Hug de Sant Victor i Sicard de Cremona.²

Aquesta dimensió simbòlica de les portades, però, malgrat constituir un principi de cabdal importància que incidirà de manera decisiva en el seu contingut iconogràfic, ve acompanyada d'altres usos i funcions molt variats, que atorguen a aquestes estructures un caràcter polisèmic que forçosament ha de concitar a abordar-les des de perspectives diverses amb un enfocament multidisciplinari.

La porta, efectivament, també té un paper en la litúrgia, com a lloc de parada i pas en les processons, per exemple, o on es desenvolupen rituals de tipus penitencial. També pot ser un lloc d'enterrament privilegiat, estar davant d'un cementiri, o tenir un caràcter més obert a la ciutadania, en convertir-se en espai de reunió o de debats jurídics i religiosos.

La porta és també un llindar que exerceix de nexa –i separació– entre dos àmbits ben diferenciats, el terrenal i profà (l'exterior) i el sacre (l'interior). La inscripció que es troba a la portada de la catedral de Troia (Apulia), *Istius aeccliesiae per portam materialis introitus nobis tribuatur spiritualis*,³ resulta plenament il·lustrativa d'aquesta concepció de l'espai com a zona de pas a una dimensió diferenciada.

I, òbviament, la porta és també objecte d'atenció artística, ja que en aquesta empresa intervenen arquitectes i mestres d'obra, escultors i pintors, que treballen segons unes pautes estilístiques concretes, marcats per unes influències determinades, i en ocasions establint uns referents per a construccions futures, sovint sota la direcció programàtica d'un eclesiàstic que prèviament ha establert el discurs teològic que articularan les imatges.

Sota aquests paràmetres, entre el 10 i el 12 de desembre de l'any 2012 es dugué a terme un congrés dedicat a les portalades gòtiques de la Corona d'Aragó, organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans, amb la finalitat de reunir –i al mateix temps impulsar l'estudi– els coneixements a l'entorn d'aquest tema en un àmbit territorial ampli però perfectament delimitat. Una tasca sense precedents que s'ha materialitzat en el present volum. A nivell europeu, són força nombrosos els estudis centrats en portalades concretes del període gòtic, o fins i tot en grups determinats de portalades, però es detecta una notable mancança de treballs col·lectius que pretenguin compendiar amb una certa exhaustivitat les d'un territori determinat. Podem citar les actes d'un col·loqui realitzat a Auxerre l'any 2008, *La porte et le passage. Portes et portails* («Cahiers de Rencontre avec le Patrimoine Religieux», núm. 28), publicades el 2010, on s'analitzen diverses portades franceses, tant del romànic com del gòtic, i les actes d'un altre congrés que tingué lloc l'any següent a Amiens: *Mise en oeuvre des portails gothiques* (2009, edició de 2011), centrat en el gòtic, però amb vuit contribucions que abasten un àmbit geogràfic molt ampli. Més orientat cap a la po-

¹ Guillelmus DURANDUS, *Rationale Divinorum Officiorum*, Anselme Davril, Thimoty Thibodeau i Bertrand G. Guyot (ed.), Turnhout, 2018, 2 vol.

² Robert FAVREAU, «Le thème épigraphique de la porte», *Cahiers de Civilisation Médiévale*, núm. 34 (1991), p. 274-275.

³ Mario DE SANTIS, *La cattedrale di Troia*, Benevento, 1973, p. 6.

licromia, encara que sense un àmbit geogràfic fixat, convé ressenyar *La couleur et la pierre. Polychromie des portails gothiques*, editat l'any 2002. Les aportacions més recents les devem a *Das Kirchenportal im Mittelalter* (2019), on apareix un sol treball –l'únic en totes les publicacions citades– relacionat amb l'àmbit de la Corona d'Aragó.

Les ponències publicades en les presents actes estableixen, per una banda, un marc per a cada un dels territoris de la Corona: Catalunya (Francesca Español), Aragó (Jesús Criado), València (Juan Vicente García Marsilla) i Mallorca (Tina Sabater). Per una altra, s'aborden amb profunditat temes més concrets, com les portades que marquen el pas del romànic al gòtic a les terres de Ponent (Francesc Fité), la iconografia de la portada de la catedral de Tarragona (Marcello Angheben, amb un text que substitueix l'original que va presentar al congrés: *Du temps present aux fins dernières: la progressive affirmation du Jugement dernier sur les portails français du XIIe au XIII siècle*), i dues portades que en l'actualitat no existeixen, la de Santa Maria de Tàrraga, que fou desballestada (Alberto Velasco) i la de la catedral de Barcelona, que mai arribà a realitzar-se (Joan Valero).

Les comunicacions s'ocupen d'aspectes més puntuals, com la presència i iconografia dels vitralls a les façanes (Carme Domínguez i Sílvia Cañellas), les portades tardogòtiques al Maresme i Vallès Oriental (Joaquim Graupera), el paper de la Verge en les portades mallorquines (Magdalena Cerdà), la decoració marginal a les portades mallorquines (Antònia Juan) així com de conjunts específics, com la porta gòtica de Sant Salvador de Vilanova de Meià (Pere Rovira i Ramon Solé), la portada principal de Sant Miquel de Cardona (Andreu Galera), el pòrtic meridional de la catedral d'Osca (Samuel García Lasheras), la porta meridional de Sant Llorenç de Lleida (Francesc Fité i Alberto Velasco), les portes del convent d'Avinyanya (Joan-Ramon González, Joana Xandri i Josep E. Medina) i la portalada de Santa Maria de Castelló d'Empúries (Joan Valero).

FRANCESCA ESPAÑOL BERTRAN
JOAN VALERO MOLINA